

Agata Roćko

Sprawozdanie z sympozjum "Między barokiem a oświeceniem - nowe spojrzenie na czasy saskie"

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 109-111

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agata Roćko

Sprawozdanie z sympozjum „Między barokiem a oświeceniem — nowe spojrzenie na czasy saskie”

W dniach 28–30 września 1994 r. w malowniczo położonym Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym „Perkoz” koło Olsztynka odbyła się konferencja naukowa poświęcona czasom saskim. Zorganizowały ją trzy ośrodki badawcze: Instytut Filologii Polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Konferencja miała charakter interdyscyplinarny i międzynarodowy, co pozwoliło na wszechstronne ukazanie obrazu badanego okresu.

Referentów i gości powitał prof. dr hab. Stanisław Achremczyk, dyrektor Ośrodka Badań Naukowych w Olsztynie, obrady otworzył J. M. Rektor olsztyńskiej WSP prof. dr hab. Andrzej Staniszewski, prowadzeniem zaś zajęła się prof. dr hab. Krystyna Stasiewicz współorganizatorka konferencji.

Próbę przedstawienia nowej syntezy wieku XVIII w Polsce podjął prof. dr hab. Jacek Staszewski z Torunia. Postawił tezę, iż dotychczas historię Polski (a zwłaszcza XVIII w.) opisywano z perspektywy historyków państw zaborczych, dlatego zwrócił uwagę na konieczność nowego podziału epoki i wyróżnił „okres straconych szans” (1717–1772). Podkreślił, iż problem suwerenności państwa polskiego stawiany był przez historyków fałszywie, bowiem Rosja w tym czasie była słaba, a losy suwerenności rozstrzygnęły się wewnątrz kraju (konflikty, podziały, elekcje). Drugą tezę, jaką starał się udowodnić badacz, było stwierdzenie, że w Polsce nie było oświecenia lecz tylko oświecone jednostki.

Kolejne dwa referaty doskonale się uzupełniały. Pierwszy przedstawił dr Jan Kozłowski z Warszawy, prezentując epokę saską z punktu widzenia koncepcji centrum-peryferie. Drugi zaś referent, mgr Stanisław Roszak z Torunia, zaprezentował kształtowanie się środowiska intelektualnego Warszawy za czasów Augusta III; określił czynniki stabilizacji i entropii. Według badacza Warszawa czasów saskich pełniła rolę ogniskującą wobec środowisk intelektualnych. Elitę warszawską połowy stulecia tworzyli reprezentanci prowincji – ludzie ukształtowani intelektualnie w ośrodkach magnackich i zakonnych. W warunkach braku stałego „opiniotwórczego” centrum wzrastała rola ośrodków peryferyjnych, dostarczających nie tylko pedagogów czy literatów, ale także będących odbiorcami inicjatyw powstających w Warszawie.

Prof. dr hab. Jerzy Grobis z Łodzi pokazał czasy saskie w sentymentach i resentymentach oświeconych na podstawie literatury pamiętnikarskiej, w której wyraźnie zaznaczył się spór pokoleniowy – „czasy saskie a nowe, tzn. stanisławowskie”.

Problemem masonerii europejskiej w XVIII w. zajął się prof. dr hab. Jerzy Wojtowicz z Torunia, który udowodnił, iż była ona czynnikiem integracji stanowej.

Dr Marek Prejs z Warszawy pokazał egzotyzm w literaturze i sztuce czasów saskich; zwrócił uwagę na jego nowe jakości i wzorce. Stwierdził, że kariera motywów egzotycznych w czasach saskich jest świadectwem europeizowania kultury polskiej.

Obrady popołudniowe pierwszego dnia sympozjum poprowadził dr hab. Mariusz

Markiewicz z Krakowa. Były to głosy wyłącznie historyków. Mniejszości narodowe i religijne w Rzeczypospolitej czasów saskich to temat, jaki rozwinął prof. dr hab. Bogdan Rok z Wrocławia. Rozszerzeniem tego referatu było wystąpienie dr. Andrzeja Link-Lenczowskiego z Krakowa, który przedstawił sytuację Żydów w czasach saskich. Dr Wojciech Kreigseisen z Warszawy ukazał obraz protestantyzmu polskiego na łamach wybranych niemieckich, niderlandzkich i szwajcarskich periodyków XVIII w. Jeszcze inny problem podjął w swoim wystąpieniu dr Kazimierz Puchowski z Gdańska, przedstawiając model kształcenia szlachty w gimnazjach jezuickich. Doskonałym uzupełnieniem obrazu nauczania w czasach saskich był referat prof. dr. hab. Lecha Mokrzeckiego (też z ośrodka gdańskiego), ukazujący miejsce historii w oświacie protestanckiej na terenie Prus Królewskich. Prof. dr hab. Stanisław Achremczyk z Olsztyna mówił na temat samorządu stanowego w Prusach Królewskich i na Warmii, przedstawił mechanizmy i procedury ich działania. Obszaru Prus Królewskich dotyczył również referat dr. Krzysztofa Mikulskiego z Torunia, który zaprezentował zmiany struktury społecznej narodu politycznego Prus Królewskich w XVII i XVIII w. Wystąpienie ks. prof. dr. hab. Alojzego Szorca z Olsztyna zatytułowane „Królowie sascy wobec Warmii” pokazało m.in. zasady obsadzania kapituły warmińskiej.

29 września 1994 r., przed południem, dominował temat konfederacji szlacheckich. Podjęli go dr Wojciech Stanek z Torunia, który zajął się konfederacjami a ewolucją mechanizmów walki politycznej w Rzeczypospolitej XVIII w., mgr Ewa Szklarska z Krakowa w referacie „Od Dzikowa do Kargowej. Pierwszy okres działalności konfederacji dzikowskiej” oraz dr Stefan Hartmann z Berlina w wystąpieniu zatytułowanym „Fryderyk Wielki a konfederacja barska”. Dr Stanek omówił ewolucję, jaką przeszły konfederacje szlacheckie w XVII i XVIII w., a zwłaszcza ideologię i stosowane przez konfederatów metody walki politycznej. Dr Hartmann przedstawił konfederację barską na podstawie nowych źródeł – relacji posła pruskiego Benoita, przebywającego w tym czasie w Warszawie. Kolejna referentka, mgr Maria Czeppe z Krakowa scharakteryzowała współpracę biskupa Kajetana Sołtyka z kamarylą Jerzego Augusta Mniszcha. Dr Mariusz Markiewicz (także z Krakowa) poruszył temat „Rzeczpospolita bez Sejmu. Funkcjonowanie państwa”; starał się udowodnić tezę, że fundamentalny organ państwa (jakim jest Sejm) mógł nie istnieć.

Po przerwie obrady prowadził prof. Jerzy Wojtowicz. O działalności biskupów A. S. Załuskiego i A. S. Grabowskiego mówił doc. dr hab. Jerzy Dygdała z Torunia, uznając ją za początek katolickiego oświecenia w Polsce. Natomiast dr hab. Kazimierz Maliszewski (też z Torunia) podjął w swym wystąpieniu problem badań nad dziejami komunikacji społecznej w dobie nowożytnej na przykładzie polskich gazet rękopiśmiennych XVII–XVIII w. Doskonałym rozszerzeniem tego tematu był referat mgr Katarzyny Zawilskiej z Olsztyna, analizującej gazetki pisane czasów saskich od strony językowej. W referacie prof. dr. hab. Jerzego Starnawskiego z Łodzi „Cytaty z pism antycznych i późniejszych w dialogach czasów saskich” została ukazana struktura prozy umysłowej czasów saskich i jej obcowanie z kulturą antyczną. Dr Irena Rapacka z Olsztyna zanalizowała warsztaty naukowe kilkudziesięciu uczonych polskich badających i opisujących przyrodę stulecia 1650–1750; stwierdziła, iż jedynie biernie uczestniczyli oni w rozwoju i dorobku europejskiej nauki poprzez lektury. Ostatnim wystąpieniem tego dnia był dwugłos dr. Jarosława Porazińskiego i dr. Krzysztofa Obremskiego, którzy na podstawie mów i panegiryków szlacheckich zauważyli występujące w nich dwie opozycyjne postawy: dumę i pokorę. Stąd tytuł wystąpienia „Duma i pokora. Mowy i panegiryki szlacheckie jako składnik ceremoniału klientarnego w XVIII w.”. Odczytano też referat mgr Ewy Ressel z Łodzi, która zajęła się ludowością w twórczości Adama Kępskiego, poety przełomu baroku i oświecenia.

Uczestniczący w tej części obrad przewodniczący Rady Miejskiej Olsztyna, Bogdan Pierechod, w imieniu Rady i prezydenta miasta przekazał życzenia uczestnikom sympozjum i zadeklarował pomoc w zorganizowaniu kolejnego spotkania.

Trzeci dzień konferencji zdominowany był przez polonistów. Obrady prowadził ks. prof. Alojzy Szorc, zaś swoim wystąpieniem rozpoczęła je prof. Krystyna Stasiewicz z Olsztyna. Przedstawiła dwa oblicza twórczości poetyckiej Elżbiety Drużbackiej — kicz i artyzm. Nierówność talentu poetki badaczka pokazała na podstawie analizy wybranych utworów. Marianną z Kątskich Potocką zajęła się w swoim referacie doc. dr hab. Jadwiga Rudnicka z Lublina; przedstawiła środowisko i prace literackie poetki, a zwłaszcza obraz Potockiej jako tłumaczki Moliera. Dr Antoni Czyż z Warszawy podjął próbę rysu monograficznego życia i twórczości Dominika Rudnickiego — mało znanego poety, misjonarza czasów saskich. Romansom barokowym zajęła się mgr Iwona Maciejewska z Olsztyna, która na podstawie siedmiu wybranych romansów czasów saskich wykazała, jak w tym gatunku kształtowała i rozwijała się narracja. Mgr Janusz Goliński z Bydgoszczy przedstawił sylwetkę twórczą poety z późnego baroku, zakonnika Franciszka Gniewisza, w referacie zatytułowanym „W kręgu późnobarokowej melancholii”.

Obradom towarzyszyła owocna dyskusja. Prof. Jacek Staszewski w wystąpieniu podsumowującym zauważył, iż dzięki interdyscyplinarności konferencji, wymianie poglądów badaczy z wielu ośrodków naukowych było możliwe nowe spojrzenie na czasy saskie. Jednocześnie podkreślił konieczność cykliczności „sesji saskich” (co dwa lata), które pomogą rozwinąć wiedzę na temat czasów przełomu — między barokiem a oświeceniem.